

ШКОЛА ПЕРШОГО СТУПЕНЯ:

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ
ПРАЦЬ**

**ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

ВИПУСК 22-23

**Тернопіль
Видавництво Астон
2007**

УДК 74. 03 (и Укр.) + 74.20

ББК 37.01 (066)

Ш 67

Школа першого ступеня: Теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Випуск 22-23. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2007. – 304 с.

Постановою Президії ВАК України (Бюлетень ВАК. – 2007. – №3. – С. 13) збірник наукових праць «Школа першого ступеня: теорія і практика» є фаховим виданням із педагогіки.

Збірник наукових праць містить дослідження провідних учених, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, присвячені теорії, методиці і практиці навчання та виховання молодших школярів і підготовці майбутніх фахівців до здійснення професійно-педагогічної діяльності.

Рецензенти:

докт. пед. н., професор *Руснак І.С.*,

докт. пед. н., професор *Шпак О.Т.*

Редакційна колегія:

докт. істор. н., професор *Коцур В.П. (головний редактор)*,

докт. пед. н., академік АПН України Савченко О.Я.,

докт. пед. н., професор Бібік Н.М.,

докт. пед. н., академік АПН України Бондар В.І.,

докт. пед. н., професор Волков Л.В.,

канд. пед. н., професор *Ігнатенко Н.В. (заст. гол. редактора)*,

докт. пед. н., професор Лікарчук І.Л.,

докт. пед. н., професор Нікітчина С.О.,

докт. пед. н., професор Побірченко Н.С.,

докт. психол. н., професор Булах І.С.

Редакція:

канд. пед. н., професор *Мазоха Д.С.*,

канд. пед. н., доцент *Форостюк Т.В. (секретар)*.

Літературна редакція:

Шабета О.О. – доцент.

Друкується за ухвалою Вченої ради Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 4 від 9 лютого 2007 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5730 від 27.12.2001 р.

ISBN 978-966-308-220-2

© П-ХДПУ імені Григорія Сковороди, 2007

© ТзОВ «Видавництво Астон», верстка, 2007

ЗМІСТ

<i>Галина Котломанітова, Наталія Ігнатенко</i> ШКІЛЬНА УРЯДОВА ПОЛІТИКА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗМІНИ СВІТОГЛЯДНОЇ ПАРАДИГМИ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ.....	7
<i>Галина Черненко</i> ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ 1917-1920 РР.	17
<i>Микола Левшин</i> ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ БАГАТОРІВНЕВОЇ ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ.....	24
<i>Тетяна Пономаренко</i> ДО ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОСНОВ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ.....	31
<i>Ярослава Кодлюк</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ.....	45
<i>Тетяна Довга</i> ВИКОРИСТАННЯ РОЗВИВАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ УЧНІВ.....	53
<i>Тетяна Форостюк</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	64
<i>Віра Вихрущ, Валентина Матіяш</i> РОЛЬ СПЕЦКУРСУ «ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО» У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	73
<i>Олена Сокурєнко</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКТИВНИХ ФОРМ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 6-РІЧНОГО ВІКУ ВЧИТЕЛЕМ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	80

РОЛЬ СПЕЦКУРСУ «ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО» У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена проблемі вдосконалення підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами педагогічного краєзнавства.

Ключові слова: педагогічне краєзнавство, спецкурс, педагогічно-краєзнавча компетентність.

Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті акцентує увагу на вдосконаленні якості майбутніх спеціалістів, її інтегруванні, підвищенні рівня професіоналізму, компетентності, інтелектуальної культури учителя.

Отже, цілком логічно, що увагу і науковців, і педагогів вищої школи привертає різноманіття засобів технологій навчання фахівців, особливо найбільш результативних.

Проблема використання краєзнавчого матеріалу в якості підготовки майбутнього вчителя пов'язана таким важливим теоретичним і практичним завданням як оптимізація навчально-виховного процесу вищої школи.

Аналіз останніх наукових досліджень дозволяє виділити деякі напрями у вивченні цього питання: методика збору краєзнавчого матеріалу і його використання в навчальному процесі (І. Безкоровайний, Д. Кацюба, Н.Рубанова, М. Ямницький); організація краєзнавчої діяльності особистості (М.Ахметзянова, Н. Котович, Д. Солдатенкова); підготовка майбутніх учителів до краєзнавчої роботи (Т. Міщенко, Є. Павленко, В. Романько).

У зв'язку з цим природний інтерес становить педагогічне краєзнавство як один з найбільш сприятливих, але, на жаль, ще найменш застосованих у вищій педагогічній школі засобів удосконалення професійної підготовки спеціалістів початкового навчання..

У педагогічній науці визначена специфічна роль педагогічного краєзнавства у підготовці фахівця [1], яка полягає, по-перше, у зміцненні педагогічної компетентності; по-друге, в удосконаленні професійних умінь і навичок, і, по-третє, у розвитку творчого мислення. Спробуємо показати реалізацію цих функцій через призму спецкурсу «Педагогічне краєзнавство».

Зазначимо, що даному спецкурсу передувала пропедевтична робота, яка полягала у з'ясуванні можливостей навчальних дисциплін з прицілним впливом на педагогічну краєзнавчу підготовку, а також у структуруванні змісту цих навчальних дисциплін на краєзнавчому принципі, доповненні необхідною навчальною інформацією на етапі підготовки бакалавра.

Мета спецкурсу полягала в розкритті можливостей педагогічного краєзнавства як одного із засобів професійної підготовки фахівців, навчання, у визначенні ролі педагогічного краєзнавства в системі навчально-виховного процесу вищого педагогічного навчального закладу. Основними завданнями спецкурсу були:

- розкрити систему педагогічно-краєзнавчої діяльності вчителя, активізувати професійні інтереси майбутніх учителів;
- систематизувати теоретичні знання студентів з основ педагогічно-краєзнавчої діяльності вчителя початкових класів, сприяючи підвищенню їхньої педагогічної культури;
- удосконалити вміння і навички майбутніх учителів, формуючи їхню практичну готовність до гуманітаризації початкового навчання засобами педагогічного краєзнавства.

У структурі спецкурсу були передбачені різні форми навчання: лекції, семінари, практичні заняття, індивідуальні, навчально-дослідні, творчі завдання; написання рефератів.

Як показали результати експериментальної роботи, такий підхід дозволив значно вдосконалити педагогічно-краєзнавчі знання студентів, сконцентрувати і систематизувати матеріал, чим досягалась активна дія на процес формування спеціаліста початкового навчання. Основна увага акцентувалася на таких темах: «Педагогічне краєзнавство як соціально-педагогічне явище», «Відображення в педагогічному краєзнавстві регіональної своєрідності початкової освіти рідного краю», «Педагогічне краєзнавство як засіб збагачення творчого потенціалу сучасного фахівця» та «Самоосвітня педагогічно-краєзнавча діяльність учителя: своєрідність завдань і змісту».

Вважаємо необхідним конкретизувати зміст однієї з них. Так програмою спецкурсу передбачалося заняття на тему «Відображення в педагогічному краєзнавстві регіональної своєрідності початкової освіти рідного краю», де поряд з іншими розглядалася проблема екскурсійно-краєзнавчої роботи вчителя. Відомо, що шкільні екскурсії є важливою формою навчально-виховної роботи у школі, необхідною умовою викладання багатьох навчальних дисциплін. Екскурсії мають велике пізнавальне і виховне значення, вони розширюють, поглиблюють і узагальнюють знання учнів, одержані на уроках. Завдяки екскурсіям в учнів накопичуються факти, які не тільки конкретизують одержані знання, але й стають джерелом нових знань.

При цьому екскурсії сприяють вихованню любові до рідного краю, стають важливою ланкою в підготовці учнів до життя, майбутньої практичної діяльності.

Проте, як показало наше спостереження, сьогодні в багатьох школах не надається належної уваги екскурсійній роботі. Екскурсії проводяться епізодично, охоплюють незначну частину школярів. Значна кількість проведених екскурсій не має серйозної пізнавальної основи і часто носила розважальний характер. Заслуговує на увагу проблема приведення рівня організації шкільних програмних екскурсій у відповідність з тими вимогами, які висуваються перед цим видом досить складної в методичному відношенні форми занять з учнями. Однією з головних причин такого стану слід вважати недостатню підготовленість учителів до організації шкільних екскурсій. Тому, ознайомлюючи студентів із екскурсією, її ознаками, класифікацією, підготовкою та методикою її проведення з учнями початкових класів, ми не тільки допомагаємо студентам одержати знання, які необхідні для організації шкільної екскурсійної роботи, але й надаємо рекомендації щодо використання одержаних знань на практиці.

Оскільки музейна робота – теж невід’ємна частина педагогічно-краєзнавчої діяльності, у програмі спецкурсу передбачався розгляд проблеми організації шкільного музею, зміст якої визначався розглядом наступних питань: шкільний музей у системі навчально-виховної роботи школи та його значення, особливості організації шкільного музею, планування його роботи, пошуково-дослідницька та експозиційна робота. Діяльність, розвиток музеїв пов’язані із суспільними потребами, зокрема використання їх як одного з найбільш дієвих засобів виховання патріотизму, любові до своєї землі, її лю-

дей. Як такі, що збирають, вивчають, систематизують і пропагують регіональні пам'ятки історії, природничі і речові колекції, відомості про людей свого краю, установи, музеї є ефективними засобами навчання, виховання, розвитку здібностей особистості тощо. При цьому важливо пам'ятати, що з розвивальної і виховної точки зору, надзвичайно важливе значення має не тільки музей, а й сам процес його створення. Шкільні краєзнавчі музеї – одна з найважливіших форм розвитку творчої самодіяльності і громадської активності школярів у процесі збирання, обробки, оформлення і пропагування місцевих матеріалів, які мають освітньо-виховне і науково-пізнавальне значення.

Ураховуючи систему теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення психолого-педагогічних, частково-дидактичних дисциплін, відповідних тем із курсу суспільних дисциплін, а також досвіду педагогічної діяльності вчителів початкових класів, у програмі спецкурсу були передбачені питання методичного характеру.

Зміст експериментальної роботи, у процесі якої читався спецкурс, дозволив нам зробити висновок про доцільність його проведення саме на IV курсі, що дає можливість ще в стінах вищого педагогічного навчального закладу перевірити його порівняльну результативність.

Так, у ході експериментальної роботи передбачалася теоретична і практична підготовки. На лекціях висвітлювалися теоретичні основи даної проблеми, її стан у сучасних науково-педагогічних дослідженнях, методика і педагогічні технології гуманітаризації початкового навчання. Вступна лекція розкривала напрямки і завдання всього курсу. На семінарських заняттях майбутні вчителі знайомилися з новою та додатковою літературою, нормативними документами, здійснювалася конкретизація навчального матеріалу. На заняттях студенти готували доповіді та повідомлення, давали загальну оцінку, вносили відповідні корективи, виконували різноманітні завдання, практикувались огляди наукової преси.

Провідною формою навчання із спецкурсу були практичні заняття, які сприяли виробленню необхідних гностичних, конструктивних, проектувальних, організаційних і комунікативних умінь і навичок гуманітаризації початкового навчання, дозволили співвіднести існуючі дані про якість проведеної роботи з необхідною моделлю готовності.

Студенти високо оцінили значення спецкурсу. Наведемо найбільш типові судження студентів із цього приводу: Андрій В. «Спецкурс поглиблює знання і уявлення про можливості місцевого педагогічного матеріалу в розв'язанні важливих завдань гуманітаризації початкового навчання, озброює конкретними способами педагогічно-краєзнавчої практичної діяльності»; Наталія С.: «... значно розвиває інтерес до педагогічно-краєзнавчої діяльності»; Олена Р.: «... ознайомлює з навчальним і виховним потенціалом регіону, творчими лабораторіями вчителів, діяльністю педагогів-новаторів, альтернативних шкіл» та ін.

У вимірі критерію ефективності впливу спецкурсу «Педагогічне краєзнавство» на якість підготовки студентів виступала міра задоволеності майбутніх учителів зазначеною діяльністю [3]. Як свідчить досвід, високий рівень організації підготовки особистості до певного виду діяльності призводить відповідно до високого ступеня задоволеності її результатами.

На заключному етапі експериментальної роботи ми запропонували студентам відповісти на такі запитання: «Чи задоволені Ви змістом спецкурсу?», «Що цінного дав Вам спецкурс для педагогічного розвитку і майбутньої професійної діяльності з гуманітаризації початкового навчання засобами педагогічного краєзнавства?». Використання індексу задоволення дозволило визначити, що максимально задоволені його змістом, 51,2% опитуваних, задоволені - 42,4%, незадоволені - 3,8%, максимально не задоволені 1,3 %, не визначилися - 1,3% студентів.

На основі цих даних нами був обчислений індекс задоволеності:

$$y = \frac{a + 1 + b0,5 + c - 0,5 + d - 1 + e0}{158} \quad [3]$$

$$y = \frac{81 + 1 + 67 + 0,5 + 6 - 0,5 + 2 - 1 + 20}{158} =$$

$$= \frac{81 + 33,5 - 3 - 2 + 0}{158} = \frac{81 + 28,5}{158} = \frac{109,5}{158} = 0,69$$

Вищезазначене свідчить про ефективність спецкурсу «Педагогічне краєзнавство».

З метою визначення ступеня оволодіння педагогічно-краєзнавчим матеріалом нами був визначений вербальний аспект компетентності. Він виводився з формули:

$$C_b = \frac{v \text{ тез.}}{a \text{ тез.}}$$

де v тез. – об'єм педагогічного тезаурусу, а a тез. – довжина творчої роботи студентів. Наведемо кількісні дані, що показують зміни, які відбулися в професійному становленні представників різних груп після проведення експериментальної роботи. Так, аналіз творчих робіт студентів експериментальних груп показав, що середня довжина тексту творчої роботи становила 908 смислових одиниць, контрольних – 401 смисловою одиницю. Якщо об'єм тезаурусу педагогічних понять у творчих студентів експериментальних груп становить 60 смислових одиниць, то в контрольних – 21 одиницю. Відповідно коефіцієнт педагогічно-краєзнавчої компетентності C_b в експериментальних групах – 0,066, у контрольних – 0,052. Різниця в коефіцієнтах (0,014) є суттєвою і свідчить про значні позитивні зміни в оволодінні педагогічно-краєзнавчими матеріалами студентів експериментальних груп, а отже, про ефективність проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Отже, дослідна робота, проведена в цьому напрямку, дає підставу стверджувати, що спецкурс «Педагогічне краєзнавство» виступає важливим фактором у професійному становленні фахівця.

Перспективи вивчення цієї проблеми вбачаємо у створенні наскрізної системи навчально-науково-дослідної діяльності майбутніх учителів засобами педагогічного краєзнавства.

Література

1. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М.: Прометей, 1990. – 150 с.
2. Роль педагогического краеведения в профессиональной подготовке учителя. – Алма-Ата: Мектеп, 1986. – 128 с.
3. Романько В.И. Краеведение в системе вузовской подготовки учителя литературы: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1992. – 163 с.

Выхрущ В.О., Матияш В.В. Роль спецкурса «Педагогическое краеведение» в профессиональном становлении учителя начальных классов

Статья посвящена проблеме усовершенствования подготовки будущих учителей начальных классов средствами педагогического краеведения.

Ключевые слова: педагогическое краеведение, спецкурс, педагогически- краеведческая компетентность.

Vyhrushch V.O., Matiyash V.V. The role of special course «Pedagogical country study» in professional formation of the teacher of junior classes

The article deals with the problem of improving future teachers' training by means of pedagogical country studies.

Key words: pedagogical country studies, special course, pedagogical country studies competence.